

SZAKDOLGOZAT

Kulin Máté

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Rippl-Rónai Művészeti Intézet

Fotográfia alapképzési

beLIEf

Belső konzulens:	Pecsics Mária DLA egyetemi docens
Belső konzulens intézete/tanszéke:	MATE, Rippl-Rónai Művészeti Intézet/Média Tanszék
Készítette:	Kulin Máté

Kaposvár

2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	1
2. Meggyőződés	1
2.1. Városi legendák	3
2.2. Urban legend és Tulpa jelenség	3
3. A manipuláció hatalma.....	5
4. A morális pánik	7
4.1. Műtárgyrombolás	8
4.2. Változatlan mítoszok.....	9
5. A tudás.....	12
5.1. Illusory truth effect	14
6. Viselkedésminták	15
6.1. Állati minták	18
7. Értelmem, gondolkodás, emlékezés, érzékelés.....	19
7.1. Hit	20
8. Szakterületi vonatkozás.....	21
9. Önismeret	24
10. Befejezés.....	30

1. Bevezetés

Szakedolgozatom az emberek nem vallásos hitével és meggyőződésével foglalkozik, és a beLIEf című vizsgaművemhez kapcsolódik. A vizsgamű egy fotósorozat, a "beLIEf" cím angolról magyar nyelvre fordítva azt jelenti: "hit", de ez egy szójáték is egyben, mert az angol szómozaikban jelen van a "LIE" szó, ami "hazugságot" jelent. Dolgozatom az emberi gondolkodás, a hit és a valóság közti kapcsolat témáját járja körbe és azt a feltételes állítást vizsgálja, miszerint a tapasztalatok befolyásolják a meggyőződéseinket, de nem biztos, hogy nem ferdítik el a valóságot. Sorozatomban az egyes képeken szubjektív megközelítésben kerülnek bemutatásra az alapfogalmakhoz kapcsolódó jelenségek, vagy azok összességének vizuális adaptációi, asszociációi. Ilyen jelenségek például az önismeret, a szembenézés, az emlékezet, a hit, vagy a hiedelmek. Munkám egy nehezen vizualizálható témát dolgoz fel, mivel a fotográfia médiumának formanyelvi eszköztára kötött, (egyéb iránt médium jellegéből adódóan fogalmak és jelenségek ábrázolása az észlelhető valóság keretein belül lehetséges), ezért az egyes fényképeken ábrázolt jelenetek megkonstruáltak. Elméleti kutatásom során a fentebb említett témákon túl foglalkozom még az ember manipulálhatóságával, viselkedésmintákkal, a tudatalattival. Továbbá a dolgozatom kiterjed a hamis hírekre, dezinformációkra, és különböző jelenségekre, amik kapcsolatban állnak a meggyőződéseinkkel.

2. Meggyőződés

A meggyőződés egy olyan erős hitet vagy véleményt jelent, amelyet az egyén gondol valami felől, és ami általában erősen befolyásolja a gondolkodását, a viselkedését és a döntéseit. A meggyőződés általában az egyén értékrendjének és empirikus tudásának alapján alakul ki, de megkülönböztethetünk vallási, politikai, etikai, vagy életmódbeli meggyőződéseket is. A meggyőzések az emberi identitás fontos részét képezhetik. A meggyőzések, alapvetően befolyásolhatják azt, hogy miként viszonyulunk az élet különböző területein tapasztalt kihívásokhoz. A meggyőződés nem mindig racionális vagy logikus érveken alapszik, és az emberek még akkor is képesek ragaszkodni hozzá, ha nincs szilárd bizonyíték, amely a hitelességét alátámasztja, de még akkor is, ha teljes mértékben

irracionálisnak tűnik. Az ember értékrendjét egyrészt a közösség hiedelemrendszere határozza meg. Amikor ezt megkérdőjelezzük, az egyéni identitás sérülhet, ami érzelmi reakciókat válthat ki. A sokféleség és a különböző nézetek tiszteletben tartása egy toleráns társadalom értéke, fontos szociális norma. Egy idealizált társadalomban az emberek képesek elfogadni, hogy mások eltérő meggyőződésekkel rendelkeznek, és tiszteletben tartják ezt a sokféleséget. A globális kommunikáció fejlődése és az információs társadalom lehetővé teszi, hogy az emberek szélesebb körű tájékoztatást kapjanak és különböző nézőpontokkal találkozzanak, és ez a sokszínűség akár a hiedelemrendszer változásához is vezethet. Ugyanakkor az is igaz, hogy az emberek hagyományos értékeken és vallási meggyőződéseken alapuló hitüket továbbra is ápolhatják. A globalizáció és a kultúrák közötti kapcsolatok növekedése elősegíti a különböző hitek és meggyőződések kölcsönhatását is, mint például az oktatás is befolyásolhatja, hogyan alakul ki és változik az emberek hitvallása. A kritikus gondolkodás és az evidencia alapú megközelítés népszerűbbé válhat.

A szociális környezetünk, a követési mintáink szintén hatást gyakorolnak ránk. Olyan minták ezek, amik kihatnak életstílusunkra, mert az egyén gyakran a megerősítő buborékjaikban érzi magát komfortosan, pl.: olyan online közösségekben, ahol az azonos nézeteket vallók csoportja található, a csoporton belüli folyamatok megerősíthetik a meglévő hiedelmeiket, és nehezebbé tehetik a csoporton kívüli, különböző nézőpontokkal való szembesülést. Ez azt eredményezheti, hogy kizárólag azokkal az információkkal találkoznak az emberek, amelyek megerősítik már meglévő nézeteiket. A biztonság iránti vágy miatt törekszenek az emberek keresni olyan kereteket és magyarázatokat, amelyek megnyugvást nyújtanak számukra. Azonban, ha valakivel érzelmi kapcsolatban vagyunk, például családtagok vagy barátok, lehet, hogy hajlandóak vagyunk elkerülni a vitát vagy konfliktust, még akkor is, ha nem értünk egyet az ő nézeteikkel. A hit és a hiedelmek segíthetnek abban, hogy az egyén érzelmileg és mentálisan is megtalálja a stabilitást, mert egyfajta értelemre, magyarázatra és rendszerre van szüksége a fizikai valósággal kialakított viszonyában. Az érzelmi állapotok befolyásolhatják az egyén ítélőképességét, és az érzelmi hatásoknak kitett személy képes lehet elfogadni olyan információkat, amelyek az érzéseit megerősítik. A társadalom szereplői kognitív torzításoknak nevezett gondolkodási hibákra hajlamosak, ami befolyásolja, hogyan értékelik és interpretálják az információkat. Hajlamosak vagyunk ismeretlent helyzetben, bizonytalanságban és félelemben hozott döntéseikhez ragaszkodni. Politikai vagy ideológiai meggyőződéseink alapján sűrűn fogadunk vagy utasítunk el bizonyos információkat,

függetlenül azok igazság-, vagy valóságtartalmától. Minél több ember meggyőződése azonos a másikkal, az annál valóságosabbá válik és terjed tovább, és erre egy jó példa a városi legendák jelensége.

2.1 Városi legendák

Sokan elemezték már a „városi legendák” fogalmát az évek során. Az egyik amerikai folklorista irodalomprofesszor, Jan Harold-Brunvard a 20. század második felében végzett érdemi munkát ezen a területen. 1981-ben jelent meg a *Legends and Their Meaning*¹ című könyve. Ebben az írásban azt vizsgálja, hogy miként terjednek el a városi legendák, milyen hatással vannak az emberek gondolkodására, és milyen szerepet játszanak egy adott kultúrán belül. Azonban fontos megjegyezni, hogy a városi történetek és hiedelmek nagyon régre nyúlnak vissza. Évszázadok óta mesélnek az emberek történeteket, és a tudományos érdeklődés a téma iránt segíthet az elméleteket felállítani. Egy-egy legenda köré egyfajta kultusz alakul ki, ami gyakran egy adott személyt, karaktert is érint. Ez akkor alakul ki, ha az adott kulturális közegben ez a legenda fontos szerepet tölt be. Az útjára induló, szájról szájra terjedő történet tartalmazhat félelmetes, veszélyes, esetleg vicces elemeket. Például, ha egy házról elterjed, hogy szellemjárta, kialakul egy misztikus történet körülötte, és az emberek tisztelettel és félelemmel tekintenek rá.

2.2 Urban legend és Tulpa jelenség

Mindig is foglalkoztatott az úgynevezett „urban legend” jelensége, mint a szűkebb vagy tágabb társadalmi csoportok által terjesztett pletykák és szóbeszédnek eredete és az azokkal való azonosulás mikéntje. Kertestem a városi legendák terjesztői körében népszerű történeteket, és elkezdtem gondolkodni azon, hogy miért ennyire népszerűek ezek a híresztelések, és miért hisz bennük ennyi ember, és nem utolsó sorban izgatott megtudnom miért gondolják sokan valóságosnak ezeket a legendákat. Három választ találtam, amelyek ezeket a kérdéseket megválaszolják. Az első ilyen az ú.n. „*Illusory truth effect*”, amiről már korábban szó esett.

¹ Jan Harold Brunvard (1981): *The Vanishing Hitchhiker: American Urban Legends and Their Meanings*. W. W. Norton & Company

A másik ilyen jelenség a „*Tulpa*” jelenség, ami a miszticizmusban vagy teozófiában egy olyan fogalmat jelöl, „*amelyet egy tárgy vagy lény szellemi vagy mentális erővel való létrehozására értünk.*”² Mindez a buddhista és tibeti vallásból ered. A *tulpa* gyakran azáltal alakul ki, hogy az adott személy meditációs vagy vizualizációs gyakorlatokon keresztül koncentrálnak az adott entitásra vagy lényre, és ez hosszú időn át fenntartja a figyelmét és képzeletét. Sok kutató inkább az emberi képzelet és az önszuggesztív szerepét hangsúlyozza a *tulpa* jelenségének magyarázatában, ugyanis a *tulpa* jelenség pszichológiai szempontból sokféle értelmezést kapott már, és széles körben vitatják az entitások létezését az emberek tudatában.

Az egyik ilyen fontosabb jelenség az az effektus, ami Nelson Mandela, Dél-afrikai Köztársaság egyik elnöke után kapta a nevét. 1964-ben Nelson Mandela börtönbe került. Ezt követően, az emberek később azt hitték, hogy Nelson Mandela meghalt a börtönben, és többen emlékeztek felesége özvegyi beszédére is, valamint arra, hogy több városban is zavargások voltak a halálesettel kapcsolatban. Ennek ellenére mindannyian tévesen emlékeztek ezekre az eseményekre, a valóságban a volt elnök 1990-ben szabadult és 2013-ban vesztette életét. Hamis emlékek születtek az emberekben, ami olyan erős meggyőződéssé alakultak át, hogy azt igazságnak hitték. 2022-ben pszichológusok újra vizsgálták az ún. *Mandela hatást*, és azt a következtetést vonták le, hogy az emberek hajlamosabbak voltak a vizuálisan észlelt részleteket összetéveszteni. Ha nem megfelelően emlékszünk egy részletre, akkor az adott dolog vizuális összegét nézzük, az válik meggyőződéssé, és ha rákérdeznek egy nem szemügyre vett részletre, akkor nem fogjuk tudni rá a jó választ. Agyunk képes az információ halmazokban keletkező hézagokat behelyettesíteni olyan hamis emlékekkel, amik az akkor megfelelő szituációban keletkeztek. Ezeknek a legendáknak a létjogosultsága ezen jelenségek által lehetnek „valóságosak” az emberek számára. Vagyis egyes emberek hite emeli valóságossá ezeket a történeteket.

² Fordítás Wikipedia: Tulpa Letöltés Dátuma: 2024.02.10. Forrás: <https://en.wikipedia.org/wiki/Tulpa>
(...materialized being or thought-form, typically in human form, that is created through spiritual practice and intense concentration...)

3. A manipuláció hatalma

1. ábra Bognár Benedek (2021): *Cui Prodest*
Letöltés dátuma: 2024.02.16. Forrás:
https://payload.cargocollective.com/1/10/325797/14347553/bognar_benedek_cui_prodest_01_0_800.jpg

A dezinformáció alatt olyan hamis vagy megtévesztő információt értünk, amelyet bizonyos érdekcsoportok szándékosan terjesztenek, általában azért, hogy befolyásolja a célszemély(ek) véleményét, viselkedését vagy döntéseit. A dezinformáció gyakran része lehet a manipulációnak, a propagandának vagy más célzott információs tevékenységeknek, amelyek politikai, társadalmi vagy gazdasági célokat szolgálnak. A dezinformációnak különböző formái lehetnek, ideértve a hamis híreket, a manipulált képeket vagy videókat, álhíreket, félrevezető statisztikákat, illetve az adatok vagy tények tudatos elferdítését. A dezinformáció terjesztésének számos oka lehet, pl.: politikai vagy ideológiai célok;

gazdasági nyereséghez segíthet; társadalmi instabilitást vagy káoszt idézhet elő; vagy akár egyszerűen a figyelem megszerzésére is alkalmas.

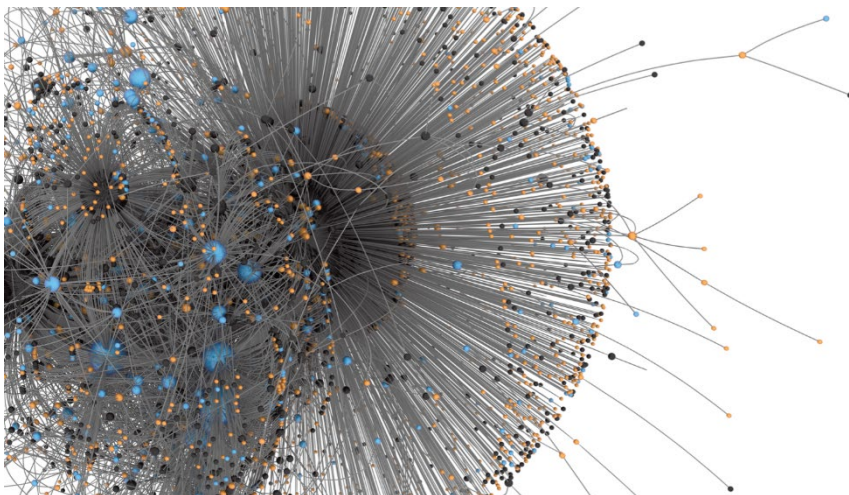
A kortárs magyar fotográfus, Bognár Benedek egyik munkája foglalkozik az ellenségképek alkotásának működésével, ehhez köthetően pedig az összeesküvés-elméletekkel és az információs társadalom problémáival. Munkájának címe: *Cui Prodest*.³ A fotográfus a következő problémákat veti fel projektjében. A dezinformációk és az álhírek terjedése által forrásaink hitelesség romlik, ez pedig a befogadót befolyásolja a tisztánlátásban, a világról alkotott képének kialakításában. Az alkotó megemlíti,

2. ábra Bognár Benedek: *Cui Prodest* (2021)
Letöltés Dátuma: 2024.02.16. Forrás:
https://payload.cargocollective.com/1/10/325797/14347553/bognar_benedek_cui_prodest_01_0_800.jpg

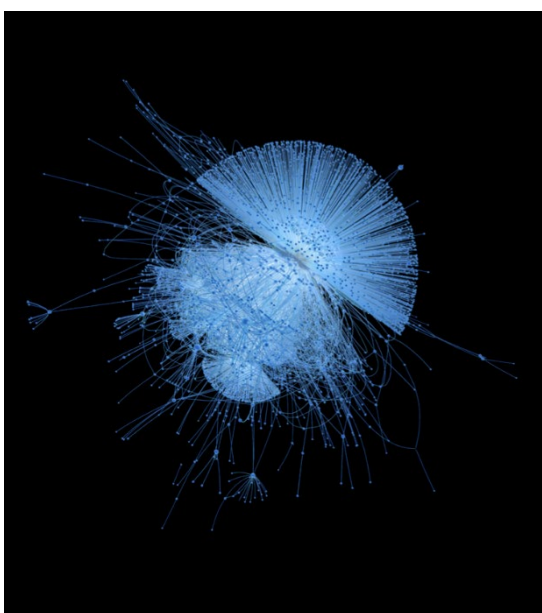
³ Bognár Benedek: *Cui Prodest* (2021) Letöltés Dátuma: 2024.02.16. Forrás:

<https://cargocollective.com/benedekbognar/CUI-PRODEST>

3. ábra BARABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news#gallery-2>

az alternatív tények kapcsán, hogy a mítoszalkotás manipulatív eszközzé válása során általános bizonytalanság jön létre az egyénben a biztos tudásokkal szemben. A hamis vagy téves információk

4. ábra BARABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news#gallery-4>

tengerében olyan narratívák jönnek létre, melyeket vágyak és félelmek kivetítésével, ellenségképek gyártásával, irracionális, nem valós tényeken alapuló összefüggések felállításával határoznak meg. Mik vezethetnek téves meggyőződésekhez, dezinformációkhoz? Ilyen lehet pl.: az információs túlterhelés. Az internet és a digitális média korában rengeteg információ áramlik az emberek felé, és nem mindig könnyű megkülönböztetni a megbízható forrásokat a megtévesztőktől. Ez hozzájárulhat a téves információk terjedéséhez. A virtuális térben szinte elkerülhetetlen a hírek észrevétele és

olvasása. A böngésző megnyitásakor legtöbbször az elmúlt napok történéseit, eseményeit leíró hírek, posztok, blog bejegyzések, videók tűnnek fel elsőként. Különböző témájú hirdetéssel találkozhatunk, ez lehet politikai, sport, vagy szimplán életviteli. Ezek a hírek viszont a szabad sajtó által teljesen szubjektív információkkal is rendelkezhetnek. A nem megfelelően megfogalmazott, manipulatív vagy nem elég objektivitással közölt hírek áteshetnek a ló túloldalára is, és így születhetnek meg úgynevezett „fake news” bejegyzések. Az álhírek aztán a közösségi médiában terjednek tovább, ahol bármelyik felhasználó tovább

posztolhatja az adott bejegyzést. Ezzel kapcsolatos a Barabasi Lab által készített *Fake News*⁴ című munka is, ami ezeknek a terjedését vizualizálja. A mű készítői létrehoztak egy álhírt, aminek a virtuális térben való szétterjedésének útját kezdték el vizsgálni. A posztot számos felhasználó megosztotta, de megjelent egy másfajta megosztó rendszer is, amely „megosztó botok” alkalmazásával működik. Az automatizált fiókokat (botokat) azért programozták szakemberek, hogy egy bejegyzést tovább küldjenek. A Barabasi Lab csapata főként adatvizualizációval foglalkozik, ebben a projektjében a fent leírt folyamat statisztikai adatait egy 3D-s modell segítségével ábrázolja úgy, hogy az emberek és botok által megosztott posztokat más színnel tünteti fel. A modell feltárja azt a tényt, hogy egy posztot több bot oszt meg, mint humán felhasználó. Ezek az automatizált fiókok nagy mértékben segítik a fake news terjedését, ami által több emberhez is eljut a hamis információ.⁵

4. A morális pánik

Amikor veszélyessé válik egy csoport, vagy egy adott csoporthoz köthető jelenség a média leegyszerűsítő, és szenzációhajhász, gyakran fake-news-ként azonosítható interpretációjának köszönhetően, a média a csoporthoz kapcsolódó jelenségeket veszélyként tudatosítja a felhasználóban, a társadalom idealizált normáinak rendjét felborítva ezáltal. Ez a jelenség befolyásolhatja a közhangulatot, nyomot hagy a hiedelemrendszerben, gyakran a jogrendszer válaszreakcióját váltja ki.

A morális pánik fogalma közel harminc évvel ezelőtről származik, amely a deviancia és a média szociológiájának az összefonódásával jött létre. Amikor valaki morális pánikról beszél, általában a fogalom eredeti értelmére gondol, amely leegyszerűsítve a történések moralizáló túlreagálását, túlfokozását jelentette.

Mivel a közösségi média oldalai olyan algoritmussal rendelkeznek, amik folyamatosan figyelik a felhasználók tevékenységét a felületen, képesek olyan további posztokat és híreket megmutatni a befogadók számára, amik lehetnek álhírek is. A dezinformáció lehet egy

⁴ RABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás:

<https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news>

⁵ RABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás:

<https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news>

pletyka is, de gyakran olyan súlyos állításokat is tartalmaz, amelyek a félreinformált tömeget ellenséges hangulatba, a morális pánik állapotába taszítja. Ebben az állapotban a közhangulat oly mértékben is elmérgesedhet, hogy a tömeg vagy a tömegeből kivált aktivisták egy csoportja műtárgyakat rongál meg.

4.1 Műtárgyrombolás

A műtárgy-, vagy a képrombolás aktusa az elnyomó hatalom eszköze is lehet és annak érdekében történik, hogy a múlt nem kívánatos ideológiai feledésbe vesszenek. A műromboló társadalom és a hatalom szándéka abban közös, hogy voltaképpen nem a tárgyat akarják megsemmisíteni, hanem annak a szimbolikus, ideológiai jelentését. A szimbolikus jelentés viszont nem feltétlen pusztul el a hordozó tönkretételével. Érdekelt a kérdés, hogy vajon hogyan tud egy mű akkora hatással lenni a társadalomra, hogy célponttá váljon. A műtárgyrombolás nem újkori jelenség, a korai keresztények bálványrombolása arra vezethető vissza, hogy az:

„üdvösség Isten ajándéka, amit nem áldozatokkal és szertartásokkal lehet elérni, hanem csak tevékeny hittel, azaz cselekedetekkel, tiszta áhítattal és erkölcsös élettel”⁶.

Így a vallásgyakorlathoz, a tiszta hit megéléséhez azt vallották, hogy nincs szükség képekre vagy kultikus tárgyakra.

A 4. században a Epiphanius komoly kérdéseket vetett fel, azzal kapcsolatban, hogy vajon a vallásban a képeknek mi a szerepe? A későbbi Bizánci Birodalomban az előbbiekkal kapcsolatosan fontos teológiai viták indultak útnak. Az Istenhez szólnak- e imáink, vagy pedig a képekhez? Az is kérdés volt, hogy a képek igazságot közvetíthetnek-e egy olyan dolgról, ami emberi felfogással felfoghatatlan? A középkorban a művészet célja a vallásos történetmesélés volt, ami elősegítette, hogy az írásos emlékek mellett vagy helyett a hívők vizuálisan is megélhessék a jeleneteket, megérthessék az üzenetet. Ezekkel az ábrázolásokkal

⁶ Szimonidesz Lajos, Zsidóság és kereszténység (Budapest, Dante Kiadás, 1927) könyvére hivatkozva írja a Wikipédia „őskeresztények” szócikke. Letöltés Dátuma: 2024.03.20 Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Őskeresztények>

leggyakrabban a templom falain, szent helyeken találkozhattak. A képek pedig segítettek abban, hogy nagyobb tömegekhez is eljusson a keresztény üzenet.⁷

Körmendi Gábor, *Alkotói reflexió a műtárgyrombolásról* című diplomadolgozatában⁸ kifejti, hogy az erős hiedelmek és meggyőződések nem csak az írott, szakrális tudásokról, illetve az egyén által elfogadott tényekről alakul ki, hanem magáról a művészetekről is. Előfordul, hogy a műtárgyrombolás során a mű csak másodlagos célpont, az műtárgyak ellen elkövetett erőszak igazi oka máshol keresendő. A 2020-as évek elején például klímaaktivista csoportok „rongáltak meg” millió dolláros múkincseket, feltéve a kérdést, hogy mi ér többet, a művészet vagy az élet.

4.2 Változatlan mítoszok

A történelem során a vallások adtak magyarázatot mindazokra a dolgokra, amik a meglévő tudással nem voltak magyarázhatók, így nem ismert, nem bizonyított, vagy a nem tapasztalt jelenségekre a hit, a vallás segített választ találni. Később a történelem által gerjesztett vallási okokból eredő események és „bölcösségek” minden forrását a tudományos ismeretek megcáfolták. Piergiorgio Caserini olasz író szerint a bizalom nagyon releváns tényező a hit kapcsán, amely végül is a hit alapját adja. Ezzel összefüggésben példának hozza fel a gyerekkori tapasztalatinkat.

“Az ember lényegében már gyerekként megtanulja, hogy ne higgyen, amikor a Mikulás, a Fogtündér és társaik gyermeki mesékként megsemmisülnek, amelyek csak arra jók, hogy elfedjék a felnőttek világát és a benne élő szörnyeket”⁹.

⁷ Körmendi Gábor (2020): *Alkotói reflexió a műtárgyrombolásról*. [Szakdolgozat] Kaposvár: Rippl-Rónai Művészeti Intézet

⁸ Körmendi Gábor (2020): *Alkotói reflexió a műtárgyrombolásról*. [Szakdolgozat] Kaposvár: Rippl-Rónai Művészeti Intézet

⁹ Fordítás Piergiorgio Caserini: *We Never Stopped Believing: a Sordid Yet Plausible Theogony* (2023) Letöltés Dátuma: 2024.02.29. Forrás: <https://www.c41magazine.com/we-never-stopped-believing-a-sordid-yet-plausible-theogony/> (You essentially learn to stop believing as a child, when Santa Claus, the Tooth Fairy, and peers are annihilated as childish fairy tales, only good for concealing the world of adults and the monsters that inhabit it.)

Caserini szerint a hit, olyasvalami, ami elsődlegesen az illúzió és a hamisság gondolataihoz kötődik, és az író felfogása, alapján a hívő mellesleg meg is tartja a gyermeki asszociációkat, akiknek fogalma sincs arról, mennyire a való világtól elrugaszkodott és a hiszékenységre túlságosan hajlamos lények. Vagyis az igazság sok ellensége közül az egyik az ész.¹⁰

A kisebb jelentőségű hiedelmek általában a babonák, ezek kisebb intenzitással jelen vannak sok ember életében, pl.: magukban foglalják az utcán átkelő fekete macskákat, a horoszkópokat, a tükör eltörését,

6. ábra Daniel Gebhart de Koekkoek, *Feeling Feelings (Covid Cuts)*. Courtesy of Connected Archives.

<https://www.connected-archives.com/-/galleries/photographer/daniel-gebhart-de-koekkoek/feeling-feelings-covid-cuts/-/medias/32625723-7460-47e3-8ff9-d7870a7d7cc8>

5. ábra Emilia Martin: *The Blue Far Distance* (2021) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://phmuseum.com/projects/the-blue-of-the-far-distance-1?f=&b=aOPJ7G>

valamint a szerencse bőséges tárházát.

Caserini ismert példákat hoz a többi, mindenre kiterjedőbb, de mégis kevésbé átható hiedelmekre, mint a laposföld-hívők és a gyíkemberek, a Pac-Man világ elméletben hívők, és a világűrből érkező homo sapiens fajok hívői, akik ezeknek a hiedelmeknek nem ismernék fel az értelmét akkor se, ha az életük múlna rajta. Egy valami azonban közös bennük: valószínűsíthető, hogy az önmagunkban való hit a legvalószínűbb válasz arra, hogy miben hiszünk. Világok, melyek vágnak a létezésre, mert világunkban van egy rés, és mindenkinek van lehetősége, hogy betöltse azt a rést. Ide köthető Neil Gaiman neve, aki irodalmi díjat nyert annak a gondolatnak a nyomán, miszerint istenek és mítoszok mindig is léteztek. Átalakulnak, vagy cserélődnek, de

¹⁰ Daniel Gebhart de Koekkoek, *Feeling Feelings (Covid Cuts)*. Courtesy of Connected Archives () Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.connected-archives.com/-/galleries/photographer/daniel-gebhart-de-koekkoek/feeling-feelings-covid-cuts/-/medias/32625723-7460-47e3-8ff9-d7870a7d7cc8-feeling-feelings-covid-cuts>

struktúrájuk nem változik és könnyű őket megsemmisíteni, mert csak addig léteznek, amíg valaki hisz is bennük. Ha tehát valahogyan léteznek ezek az új transzcendenciák vagy felsőbbrendű erők, az csak egy népnek és helynek köszönhető. Ez az űr „az univerzum közepén” mindig is létezett, eltérő helyeken különböző korokban, gondoljunk például a Hallooween ünnepére.

Milyen mértékben hihetünk anélkül, hogy belebonyolódnánk a világ jelenlegi zűrzavarába? Caserini a következőket írja:

“Nincs álom a jövővel szemben, nincs utópia a jóslással szemben.”¹¹

Caserini arról beszél, hogy megtartva gyermeki énként, engedjünk annak a teljesen emberi késztetésnek, hogy egy transzcendens erőt élénken meglássunk.

“...egy jelet az égen és a csillagokban” és onnan visszatérjünk a realitásba, azért, hogy “kultúrát fejlesszünk...”¹²

“Mert úgy tűnik számunkra, hogy ez a szuggeszióra való hajlam az, ami megelőzi a hitet, a vakhitet, amely minden más hit alapja. Ez az esély a kalandra és a váratlanra, egy új esély arra, hogy értelmet szőjünk abba a keretbe, amelyet a hit biztosít.”¹³

¹¹ Fordítás Piergiorgio Caserini: We Never Stopped Believing: a Sordid Yet Plausible Theogony (2023) Letöltés Dátuma: 2024.02.29. Forrás: <https://www.c41magazine.com/we-never-stopped-believing-a-sordid-yet-plausible-theogony/>

¹² Fordítás Piergiorgio Caserini: We Never Stopped Believing: a Sordid Yet Plausible Theogony (2023) Letöltés Dátuma: 2024.02.29. Forrás: <https://www.c41magazine.com/we-never-stopped-believing-a-sordid-yet-plausible-theogony/>

¹³ Fordítás Piergiorgio Caserini: We Never Stopped Believing: a Sordid Yet Plausible Theogony (2023) Letöltés Dátuma: 2024.02.29. Forrás: <https://www.c41magazine.com/we-never-stopped-believing-a-sordid-yet-plausible-theogony/> (There is no dream against the future, no utopia against prediction. It’s not that we should go back to believing but instead to indulging that entirely childish and human urge to credulity: this all-too-human aptitude to see a god quite vividly in a rock or a sign in the sky and the stars, and from there to resume contact with things, to develop culture—a different culture.)

5. A tudás

A digitális korba született generációknál másképpen működnek az agy neurális hálózatai, ami bizonyos értelemben felszínesebb, nem lineáris gondolkodásra utal. Olyan kulturális változásról beszélhetünk, mely átalakítja az érzékelést, a gondolkodást. Biológiai adottságról van szó és már nem kulturális különbség az, hogy a digitalizáció változásával az idegrendszerünk is elkezd másként működni. Több gondolkodó szerint a XXI. század legfontosabb képessége az önismeret, ugyanis a túlzott bizonytalanság a folyamatos változás káoszt szülhet. A társadalmunkban most vannak először digitális szülők, és nagyszülők, akik most nevelnek „digitális gyereket” és az embereknek meg kell érteniük, hogy mi történik akkor, ha digitális környezettel veszik körbe egy gyerek életét. A legfrissebb generációk audiovizuális kultúrában fejlődnek, ami pedig teljesen más hatással van az idegrendszerükre vagy az agysejtjeik kialakulására, működésére, mint a még íráson és olvasáson szocializálódó és felnövő generációk esetében.

Az emberiség kollektív tudása napról napra egyre csak bővül, így egyre több "tény" születik, viszont ezekhez a tényekhez a legtöbb egyén csak korlátozottan fér hozzá vagy pedig nem érti meg azokat. Ilyenek lehetnek pl.: a modern tudományok. Ráadásul a modern emberek látóköre exponenciálisan tágul, viszont a tényekről szóló tudás másodkézből jut el hozzájuk, "homályosan" gyakran céltudatosan, vagy pont, hogy nem szándékosan torzítva. Nyilvánvalóan ez mind negatív befolyással van a valóság megbízható megismerésére. A terület szakemberei szerint nem is a tartalmi tények mennyiségével van a baj, amit rögtön nem tudunk felfogni, mert egy átlagos képességekkel rendelkező ember és egy professzor is tisztában van a jelenre vonatkozó jelentős tényekkel (például: túlszaporulat, klímaválság, munkanélküliség, bevándorlás, politika). A terület szakértői inkább abban látják a nagy problémát, hogy a tudást utasítjuk el ilyen vagy olyan okokból, vagy nem tudjuk azt befogadni. Különbséget érdemes tenni a gyakorlati és az elméleti tudás közt. Az elméleti tudás olyan, ami például egy könyvben fellelhető. Ezt a "tudom" szó követi. Tudom, hogy Norvégia fővárosa Oslo. A gyakorlati tudás nem ilyen, hanem egyfajta képességként kezelendő, ami szükséges tudás a tettek végrehajtásához. Az, hogy rendelkezünk az autóvezetés, az olvasás vagy a varrás képességével az gyakorlati tudás. Arra a

következtetésre lehet jutni, hogy a fejünkben egy lényeges összetevője a tudásnak megtalálható, ám a tudás maga nem.¹⁴

Åsa Wikforss norvég filozófus az *Alternatív tények. A tudás és ellenségei* című könyve vizsgálja jelenkorban élő embernek gondolkodását és felfogását az újonnan keletkező tények sokaságában.

*"Meghatároztuk tehát a tudás egyik összetevőjét, a hitet vagy meggyőződést, vagyis azt a pszichológiai állapotot, amely döntő szerepet játszik a cselekedeteinkben. Meglehetősen bizonyossággal kijelenthetjük, hogy a (tudatos vagy tudattalan) meggyőződéseink a fejünkben lakoznak, még ha az nem is egyértelműen tisztázott hol."*¹⁵

Vagyis ez azt jelenti, hogy a hit a fejünkben van. Azt, hogy ezt miért nem állíthatjuk ugyanúgy a tudásról Platónig visszavezethető.

*"A későbbi filozófusok elfogadták Platón következtetését. A tudás egyszerre követeli meg azt, hogy az embernek legyen véleménye (meggyőződése), és hogy ez a vélemény igaz legyen."*¹⁶

Maga a meggyőződés függetlenül attól milyen erős is, sosem lesz megegyező a tudással.

*"Többnyire nem a mi hibánk, ha tévesek a meggyőződéseink."*¹⁷ – állítja a filozófus. Mert a gondolat és a világ közti megfelelés lehet az igazság.

¹⁴ Hangya Balázs: Agykutatás, agyműködés, tanulás, tudat, érzelmek | Mindenségit! #80 Forrás:

<https://www.youtube.com/watch?v=e7U04VjmfHE>

¹⁵ Åsa Wikforss (2021): *Alternatív tények. A tudás és ellenségei*. Typotex, 2021 Letöltés Dátuma: 2024.04.02.

Forrás: <https://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>

¹⁶ Åsa Wikforss (2021): *Alternatív tények. A tudás és ellenségei*. Typotex, 2021 Letöltés Dátuma: 2024.04.02.

Forrás: <https://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>

¹⁷ Åsa Wikforss (2021): *Alternatív tények. A tudás és ellenségei*. Typotex, 2021 Letöltés Dátuma: 2024.04.02.

Forrás: <https://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>

"A tudáshoz nemcsak meggyőződésekre, hanem igaz meggyőződésekre van szükség. De még ez sem elég. Hiányzik még valami ahhoz, hogy az igaz meggyőződés tudás legyen, és ez a valami a meggyőződés okában keresendő."¹⁸

5.1 Illusory truth effect

Az *illusory truth effect* jelenséget 1977-ben határozták meg először, amikor a hamis információkban való hitet kezdték kutatni a Villanovai Egyetemen. A kísérlet hipotézisében az állt, hogy azokat az információkat, amiket egyvalaki többször hall, lát, vagy érzékel a környezetében, könnyebben fogja valósnak hinni. A kísérletben azok a hírek, amiket nem ismételték el konstansok voltak a hitelesség skáláján, míg azokat az információkat, amiket ismételték érzékelhetően fölénybe kerültek és növekedésnek indultak a hitelességmérőn. Tehát azok az információk, amikkel a tesztalányok többször találkoztak hitelesebbnek bizonyultak. Egy 2015-ben készült kísérletben¹⁹ bebizonyosodott, hogy a többször ismételt és hallott, dolgok felül tudják írni a meglevő ismereteinket, racionalitásunkat. Következtetésképpen a hiszékenység nem csak az emberek természetéből adódóan következik. Számos jelenség, vagy akár stratégia befolyásolhatja az ember racionalitását, szimplán az is, ha valamilyen információval többszörösen szembesül. Arra a következtetésre jutottak a filozófusok, hogy legalább három feltételnek meg kell felelnie a tudásnak. Ezek a következők:

- I. Meggyőződés kell hozzá (melyre hatással van kognitív gondolkodásunk és pszichénk) (például: a Föld gömbölyű)
- II. Kell hozzá egy igaz meggyőződés, aminek bizonyos szintig igazodnia kell a világ nézeteivel.
- III. A meggyőződésnek bizonyítékon, vagy jó okon kell alapulni. A helyes tipp magában nem tudás.

¹⁸ Ása Wikforss (2021): Alternatív tények. A tudás és ellenségei. Typotex, 2021 Letöltés Dátuma: 2024.04.02.

Forrás: <https://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>

¹⁹ EMILY DREYFUSS (2017): Want to Make a Lie Seem True? Say It Again. And Again. And Again Forrás:

<https://www.wired.com/2017/02/dont-believe-lies-just-people-repeat/>

Az, hogy mi számít „jó oknak”, az emberek többségi véleményén alapszik. Ha elég sok ember véleménye megegyezik abban, hogy egy adott ok, jó, és nyomós ok, akkor az már elegendő lehet ahhoz, hogy azzá is váljon.²⁰

*"Annak, aki tudással bír, jó oka van hinni, amit hisz, és ennek következményei vannak a cselekedeteire és a másokkal való interakcióira is. A jó okok, azaz a bizonyítékok tehát azért kellenek, hogy meg tudjunk vitatni valamit, és közös döntést hozhassunk."*²¹

Mindez a tudás értékét veszi fókuszba. Az embereknek nagy szükségük van a tudásra, mert az nagyon értékes, a társadalomban való boldogulás alapja, hiszen a létünk együttműködésre-kommunikációra épül. Sok esetben az a nagy probléma, hogy nem megfelelően tájékozódunk, nem olvasunk utána információknak és hajlamosak vagyunk ragaszkodni inkább meggyőződéseink forrásaihoz, nem fárasztva magunkat azzal, hogy hitelességet igazoljunk. Bizonyíték-rezisztensek vagyunk. Mivel az igazság és a bizonyíték kapcsolódik egymáshoz, az a helyzet, hogy nem sűrűn jutunk az igazság közelébe. Másfelől, ha rendelkezünk is a megfelelő információkkal még mindig hihetjük azt, amit nincs jó okunk hinni, vagyis azt hisszük el, amit akarunk, nem azt, amit okunk lenne hinni, ez a racionalitás hiánya.

6. Viselkedésminták

Vajon milyen tényezők vezérlik az embert amikor igent mond valaki ajánlatára vagy kérésére, amikor az ajánlattal korántsem ért egyet? Mi vajon milyen eszközökkel érhetnénk el, hogy a céljaink érdekében hassunk másokra és együttműködésre bírjuk őket? Arra a következtetésre jutottak a kutatók, hogy több száz olyan technika létezik, amivel a manipulátorok és hivatásos rábeszélők dolgoznak, és ezeket kategóriákba is lehet sorolni, mégpedig hat kategóriába. Ezeknek a kategóriáknak a pszichológia egy-egy alapelve

²⁰ Ása Wikforss (2021): Alternatív tények. A tudás és ellenségei. Typotex, 2021 Letöltés Dátuma: 2024.04.02.

Forrás: <https://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>

²¹ Ása Wikforss (2021): Alternatív tények. A tudás és ellenségei. Typotex, 2021 Letöltés Dátuma: 2024.04.02.

Forrás: <https://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>

feleltethető meg, ami az emberi viselkedést vezérli, vagyis ami az adott taktikát működképesé teheti. A következő pszichológiai alapelvek ezek: a társadalmi bizonyíték elve, a vonzalom elve, kölcsönösség elve, a következetesség elve, a tekintély elve, és a hiány elve.

Robert B Cialdini amerikai pszichológus szerint a modern élet információövezete és egyre gyorsuló tempója kedvez ezeknek a hatásoknak: a jövőben az várható, hogy a gondolkodás nélküli beleegyezés egyre gyakoribb lesz. Ebből kifolyólag a társadalom számára még fontosabb lesz, hogy megtanulja, a kényszerítő hatás mikéntjét, az automatikus befolyásolás eszközeit, hogy aztán észszerűen védekezhessen ellene.²²

A fogyasztói társadalom szempontjából például a vásárlók zöme követi azt a sztereotípiát, vagy standard alapelvet, marketing stratégiát, hogy a magas ár egyenlő a jó minőséggel, mert a megvásárolni kívánt termék minőséget illetően a töprengő, tanácstalan fogyasztók gyakran folyamodnak ehhez a sztereotípiához (Cronley et al. 2005).

Ellen Langer szociálpszichológus és munkatársai is végeztek kísérleteket az emberi viselkedés automatizmusát szemlélítve. Az emberi viselkedés szabályait vizsgálva az egyik alapszabályt vették alapul. Tudjuk, hogy ha megkérünk valakit egy szívesség teljesítésére, az illető szeretné tudni, hogy miért kérjük ezt tőle. Vagyis indoklást szeretne hallani. Általában eredményesebb a teljesítés indoklás esetén, mert az emberek szeretik tudni mit miért, csinálnak. Amikor csak a kérés hangzik el, akkor a megszólítottak 60% teljesíti. Az érdekessége a dolognak, hogy az indoklás szavai közül az első „mert” szónak van jelentősége, amit utána mondanak annak kevésbé. Említék egy példát: *„Engedje meg, hogy lemossam, mert ezt le kell mosnom!”* „93% teljesítette a kérést úgy, hogy tényleges indoklás nem hangzott el.”²³ A „mert” szócska az automatikus sztereotip viselkedésre sarkall minket, mert sok esetben ez a lehető leghatékonyabb.²⁴

A hit az élet természetes rendje és a sztereotipikus magatartás, a tudományos magyarázatok keresése kényelmetlen, hinni valamiben könnyebb, természetesebb. Mi főemlősök mintákat keresünk, összefüggéseket a dolgokban, azt hogyan kapcsolódik A-B-

²² Robert B. Cialdini (2009): Hatás-A befolyásolás pszichológiája. HVG könyvek

²³ Fordítás Michael Shermer (2010): *Az önbecsapás mögötti minta* Letöltés Dátuma: 2024.01.16. Forrás: https://www.ted.com/talks/michael_shermer_the_pattern_behind_self_deception?language=hu

²⁴ Ellen Langer (1978): The Mindlessness of Ostensibly Thoughtful Action: The Role of "Placebic" Information in Interpersonal Interaction Journal of Personality and Social Psychology. Vol. 36, No. 6, 635-642

hez, B-C-hez, amit asszociatív tanulásnak nevezünk. Például, hogy ha egy állatot izolált körülmények között tartunk, és bizonyos cselekvésre készítetünk (mint gomb lenyomásra két választási lehetőség mellett) élelem és jutalmazás segítségével azt tapasztalhatjuk, hogy az állat megpróbálja kitalálni, mi a megfelelő minta, ha cserébe jutalmat remél. Ha véletlenszerűen jutalmazzuk, úgy, hogy nincs benne mintázat, az állat ettől függetlenül képes lesz kitalálni valamilyen mintázatot. Bármit is csinált a jutalmazás előtt, azt fogja ismételni. Ekkor az sem számít meglepőnek, ha az állat többször megfordul az óra járásával megegyező majd ellentétes irányba vagy pedig pont fordítva. Ha az állat nem kap megfelelő jutalmazást, logikus instrukciót, akkor maga talál ki élelemért cserébe. Ezt nevezhetjük babonának. Ez pedig minket, embereket is mindig jellemezni fog. Értelmes mintázatokat akarunk találni, de közben követünk el hibákat, például, amikor valódinak hiszünk egy mintát, mikor nem az, vagy fordítva a jó mintát hisszük hibásnak. Ezért az alapértelmezés az, hogy jobb, ha mindent valódi mintázatot elhiszünk.

„Az életben maradás nagyobb, ha minden fűsusogást veszélyes közeledésének veszünk, nem csupán a szélnek tulajdonítjuk.”²⁵

Jennifer Whitson szociológus kísérlete arra vonatkozik, hogy az ember illuzórikus mintákat követ. A bizonytalanság, az irányítás hiánya hajlamosít minket arra, hogy belelássunk valamit abba a képbe, ami valószínűleg mintázat nélküli. Vagyis az ellenőrzés hiánya arra sarkall minket, hogy új mintázatokat fedezzünk fel.²⁶ Az ellenőrzés hiányának érzése, a bizonytalanság hajlamosít minket a babonákra, mintakeresésre. Susan Blackmore brit író ESP tesztekét végzett kísérleti alanyokon, és akik az ESP skálán magas pontszámot értek el hajlamosabbak voltak több mintát látni a zajos képeken, és köztük több helytelen

²⁵ Fordítás Michael Shermer (2010): *Az önbecsapás mögötti minta* Letöltés Dátuma: 2024.01.16. Forrás: https://www.ted.com/talks/michael_shermer_the_pattern_behind_self_deception?language=hu

²⁶ Jennifer Whitstone (2008): Lacking control increases illusory pattern perception. Forrás: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.1159845>

mintát is. Ezzel a kísérlettel valamilyen szinten rokoníthatók Rorschach teszt alapú pszichológiai vizsgálatok.²⁷

6.1 Állati minták

Az etológia foglalkozik az állatok természetes közegükben való megfigyelésével. Egy kísérlet során pulyka tojókat figyeltek meg. A tojó védi, óvja a kicsinyeit, ápolja, gondozza őket. Ezt az anyai ösztönt a fiókák csipogása idézi elő. Azt figyelték meg, hogy az utódok formája, mérete, külleme, szaga, semmilyen szerepet nem játszik az ösztönök beindítása során. Ha a fióka nem csipog, akkor magára marad, szélsőséges esetben a tojó még el is pusztítja őt. Egyedül a hang, a csipogás, ami irányítja a pulyka anyát. 1974-ben megjelent egy cikk, amiben M.W. Fox etológus ír arról a kísérletről, hogy a tojó pulyka elfogad egy kitömött görényt, ami csipogó hangot ad ki. A görény a pulykák egyik ellensége, és hang nélkül a pulyka még az utánzatára is rátámad. A madár hevesen reagált, csőrével, karmával védte magát. Abban a pillanatban, amikor az utánzatba belekerült a lejátszó, és megszólalt a bébi pulyka csipogó hangja, a tojó viselkedése megváltozott. Azonnal beindultak az anyai ösztönök és szárnyai alá vette a görényutánzatot. Amikor kikapcsolták a lejátszót, ismét beindult a védekező ösztön és nekitámadt a görényutánzatnak. Sok más fajnál megfigyelhető, a gépiesen végzett cselekvés, ami még az emberi fajnál is bizonyos esetekben előfordul.²⁸

Az élőlények között vannak különleges képességgel megáldott fajok, melyek az utánzás mesterei. Ezt mimikri néven emlegetjük. Ezek az állatok vagy küllemükkel vagy viselkedésükkel megtévesztik fajtársukat, előnyüket kovácsolva maguknak. Az emberek között is előfordulnak utánzók, de ez az állatvilágban ösztönös, nálunk viszont tanulással elsajátított sztereotipikus elvek alapján működik.

Egy ingatlanközvetítő iroda azt a megtévesztő módszert alkalmazta, hogy a vevőknek először olyan házakat mutatott meg, amik rossz állapotban lévő, irreálisan magas áron voltak

²⁷ Fordítás Michael Shermer (2010): *Az önbecsapás mögötti minta* Letöltés Dátuma: 2024.01.16. Forrás: https://www.ted.com/talks/michael_shermer_the_pattern_behind_self_deception?language=hu

²⁸ M. W. Fox (1974): *Concepts in ethology: animal and human behavior*. Minneapolis: University of Minnesota Press

hirdetve. Ezeket csak azért mutatták meg nekik, hogy a többi ingatlan jobb vételnek, szebbnek tűnjön számukra. Ezzel növelve az eladásra szánt ingatlan esélyét.²⁹

7. Értelem, gondolkodás, emlékezés, érzékelés

Daniel Kahneman a *Gyors és lassú gondolkodás* című könyvében két fiktív rendszert alkot, amely rávilágít agyunk működésének kétarcúságára. Az egyik rendszer (R1) a gyors gondolkodást jelöli, ami az zsigeri, azonnali döntéseket hozza meg. Az azonnali gondolkodás nem igényli agyunk megerőltetését, viszont benne rejlik a túlzott magabiztosság lehetősége, vagy csapdája. A második rendszer (R2) a lassú gondolkodást vizsgálja. Az emberi agy komplex döntéseknél az R2-t használja, ami megterhelő kognitív szempontból, de jóval objektívebb a döntések meghozatalát illetően. A gyors döntés a gondolkodás megfontolatlanságához vezet, viszont az intenzív koncentráció, figyelem lekötéssel jár, tulajdonképpen minden más dologgal szemben vakká tesz bennünket. Mind a kettő rendszernek vannak előnyei és hátrányai. A két gondolkodásmód azonban együtt működik, nem létezik külön-külön. Ennél sokkal komplexebbek az emberi döntések. A következőképp írja le Kahneman: R1 javaslatokat küld R2 számára, és R1 kikéri R2 véleményét, ha a bonyolult problémáról van szó. R2 rendelkezik az utolsó szó jogával, R1 mivel sok előítélettel és beidegződéssel rendelkezik a jó szituációk lemodellezésében, így döntési reakciókat spórol meg. A ránk kényszerített hirtelen döntések meghozatala, negatívan befolyásolja a figyelmünket. Ha erőszakosan kell magunkat egy tevékenységre, vagy döntésre rávenni, akkor sokkal kisebb eséllyel lesz önkontrollunk a következő döntési szituációban. Az emlékezés illúziója a kognitív könnyedséggel függ össze. Ha azt tapasztaljuk, hogy kapunk egy listányi nevet és átolvassuk őket, akkor megjegyezni valószínűleg nem leszünk képesek azokat, azonban a következő alkalom során ismerősen csengenek majd a legutóbb olvasott nevek. Az igazság illúziója pedig olyan szituációkban valósul meg jól látható módon, mint pl.:

²⁹ Fordítás Michael Shermer (2010): *Az önbecsapás mögötti minta* Letöltés Dátuma: 2024.01.16. Forrás: https://www.ted.com/talks/michael_shermer_the_pattern_behind_self_deception?language=hu

amikor igaz állításokat sorolunk fel, majd utána egy hamisat állítunk, a hamis állítást igazabbnak érzékeljük, mint ha kontextus nélkül közöltük volna.³⁰

„A hit és az értelem szembeállítására azon arisztotelészi megállapításon alapul, miszerint az ismeret csak az értelem két logikai módszerével: a rávezetéssel (inductio), vagy következtetéssel (syllogismus) szerezhető meg. Ezeket nyugszik napjaink tudománya”³¹,

-mondja Ellis Paul Torrance, amerikai pszichológus.

7.1 Hit

Ez azonban a vallásos hittel kapcsolatban egészen másként működik. A patrisztika az a tudomány, ami az egyházatyák tanításának, kultúrájának kutatásával foglalkozik. A hitrendszereket vizsgálva, ebben a témában Ézsaiás egyik gondolatát idézném: „Ha nem hisztek, sohasem értetek”³²

„A ti hitetek nem emberek bölcsességén, hanem Isten erején nyugodjék”³³ – írja Pál apostol, aki különbséget tesz az isteni fogalmak és szó szerinti bölcsesség között, így a Lélek segítségével nem egy szubjektív állítás, hanem a valóság fogalmazódhat meg.

Visszakapcsolódva Ézsaiás gondolatához, Augustinus, aki nagy szerepet vállalt az értelem és a hit szintézisében, azt mondja, *„Nem a megértést kell keresnünk, hogy higgyünk, hanem a hitet, hogy megértsünk.”³⁴* Aquinói Szent Tamás ugyanerről azon arisztotelészi állítás mentén gondolkodott, miszerint semmi sincs az értelemben, ami nincs meg először az érzékekben. Arisztotelész kaput nyitott a hitbeli feltevéseknek a tudomány előtt. Ezek a megállapítások

³⁰ Daniel Kahneman (2013): Gyors és lassú gondolkodás. HVG Könyvek

³¹ Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)

³² Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)

³³ Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)

³⁴ Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)

nemcsak az episztemológia, hanem az esztétika; nemcsak a tudomány, hanem a művészet számára is érvényesek, és nagy jelentőséggel bírnak, hiszen:

„A szép, az esztétikus megismerésének feltétele sem csak kizárólagosan a hallottakra és látottakra korlátozódik. Inkább az ember-világgal- és Istennel való sajátos, személyes kapcsolatának, tapasztalatainak újjáteremtésében és megélésében gyökerezik. Ilyen módon az esztétika liturgia és erkölcs is lehet egyben, a művészet is tudomány, valamint hittudomány; másszóval az említett viszonyrendszerben az élet egészét kell, hogy érintse.”³⁵

Ez Arisztotelész következő gondolatával függ össze:

„Az ember csak akkor tud valamit tudományosan, ha meggyőződés (pisztisz) is van benne, azaz, ha ismertek előtte a legfőbb okok (arkhai); ha ezeket nem ismeri jobban, mint a végső következtetést, akkor csak véletlenségből lehet tudománya”.³⁶

8. Szakterületi vonatkozások

Kutatásom során a témával összefüggésben leginkább azt tartottam fontosnak, hogy hogyan alakítja a tudatot befolyásoló városi legendák kialakulását a gondolkodás, és leginkább a hit és a hiedelem, ami a meggyőződéssel rokon. Mi alapján hisznek, vagy nem hisznek valamiben az emberek. A felnövekedés, felnőtté érés során minden embernek általában döntenie kell, miben hisz, vagy miben nem. Ezeket a döntéseket sok tényező befolyásolhatja.

A meggyőződés egyfajta tudatállapot, amikor valamit igaznak tartunk, habár nem vagyunk tökéletesen biztosak benne, és nincs megfelelő bizonyítékunk sem a létjogosultságát illetően. Mindenki hisz valamit az életről és az általa megtapasztalt világról. A meggyőződés és a tapasztalat érdekes viszonya, hogy a tapasztalatok segítik kialakítani a

³⁵ Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)

³⁶ Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)

meggyőződéseket, de nem biztos, hogy a meggyőződés nem ferdíti el a való világban történt valós igazságokat. Nietzsche szerint *“...a meggyőzések veszélyesebb ellenségei lehetnek az igazságnak, mint a hazugságok.”*³⁷

Daniel A. Siedell művészettörténész szerint ahhoz, hogy a művészet vagy a vallás működjön, hinni kell benne, vagyis a hívőnek el kell hinni, hogy a bor és az ostya Krisztus vére és teste, a művészetet kedvelőknek pedig, hogy az ecsettel készített képnek a vásznon van jelentése. A fotó sem különbözik ebben a tekintetben a festésztől, mert befogadásához hinnünk kell a fotográfus szándékának, hogy amit látunk, jelentéssel bír.

*„Szociológiai és ismeretelméleti szempontból a fotográfia rendkívül különleges, mivel megjelenésekor az inherens igazságérzetét adta. A fotót annak ellenére is tendenciózusan dokumentumként kezeljük, hogy mára tisztában vagyunk könnyű manipulálhatóságával.”*³⁸

A fotográfia egyedi, a látható valóság dokumentálásra alkalmas eszköz, legyen jelenségről, cselekedetről, vagy személyről szó. Mindemellett képes figyelmet felkeltően, hitelesen megmutatni a rögzített pillanatot, átívelve időn és téren. Képes kézzel fogható közelségbe hozni a múltat, a múlt látható olvasatait kinyerni. A fotográfiának mindenhol van létjogosultsága, ezért a spiritualitás művészi megjelenítésében is. A helyzet az, hogy a fotográfia is forradalmi változásokon megy keresztül. A fényképezés elterjedésével az 1830-as évek vége körül a fotó egy átlagember számára értelmezhetetlen csoda volt. Most egy AI alkotta kép láttán mi is csodálkozunk, és izgalmasnak, de félelmetesnek érezzük az irányt. Minden ilyen jellegű fejlődés során meg kell őriznünk a régi értékeket, egyensúlyt teremtve a változások hatásaival.

Wolfgang Tillmans német származású kortárs fotográfus az Aperture Magazin 2019-ben megjelent 237. lapszámában, témájának a spiritualitást választotta. Kérdezték, miért pont ezt a témát választotta, a következőket mondta:

³⁷ Nietzsche (1878): *Emberi - túlságosan emberi* (2001), Szeged, Szukits Könyvkiadó

³⁸ Balkó Dorottya (2023): *„A képek evolúciójában a fotográfia csupán egy zárójeles megjegyzés”* Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://designisso.com/2023/05/16/a-kepek-evoluciojaban-a-fotografia-csupan-egy-zarojeles-megjegyzes/>

*„Egyből tudtam, hogy a spiritualitás kell legyen az, mivel határozottan úgy érzem, hogy a nyugati társadalomban az elmúlt tíz év politikai átrendeződése a jelentésnek a kapitalista világban tapasztalható hiányából fakad.”*³⁹

Ez a téma több kérdést is felvet, többek között a szolidaritás és a spiritualitás összefonódott kapcsolatát.

Eli Durst fotográfus, a *The Community* című munkájában a közösség keresését vizsgálja Amerikában. A fotográfiák az értelem és a cél kereséséről szólnak egy olyan világban, ami követeli és egyben ellen is áll az értelmezésnek. A fotókon szereplő tevékenységek mind olyan több célt szolgáló közösségi terekben zajlottak, amelyek mindenütt vannak az Államokban. Ilyen tevékenység pl. a csapatépítő tréning, a cserkész foglalkozás vagy bármilyen spirituális gyakorlat. *“Érdekelni kezdett, ahogyan az egyik tevékenység átfolyik a másikba, létrehozva a közösségi önvizsgálat szimbolikus terét.”*⁴⁰ – nyilatkozta Eli Durst. Az egyik képen egy férfi egy New Age gyakorlaton körbe-körbe forog, abban a reményben, hogy ezáltal meditatív állapotba kerül. 33-szor forgott körbe utalva ezzel Krisztus életkorára. Durst megfigyelte a csoportot és közben fényképeket készített, időnként megkérte az embereket, hogy maradjanak mozdulatlanok vagy éppen ismételjének meg egy bizonyos mozzanatot, gyakorlatot. Így lett a fénykép a valóság őszinte dokumentációja, a világ mozzanatainak leírása a pillanatban, amit igazságnak nevezhetünk.

*"Más szempontból azonban a fénykép egy kód, egy metafizikai dimenzió fizikai leírása, amely a fényképezőgép számára láthatatlan. Ez a fénykép az ember hitének fényképe, egy spirituális élmény, amelyből a néző ki van zárva, valami, ami nagyon távol áll a tényektől vagy az objektív igazságtól.”*⁴¹

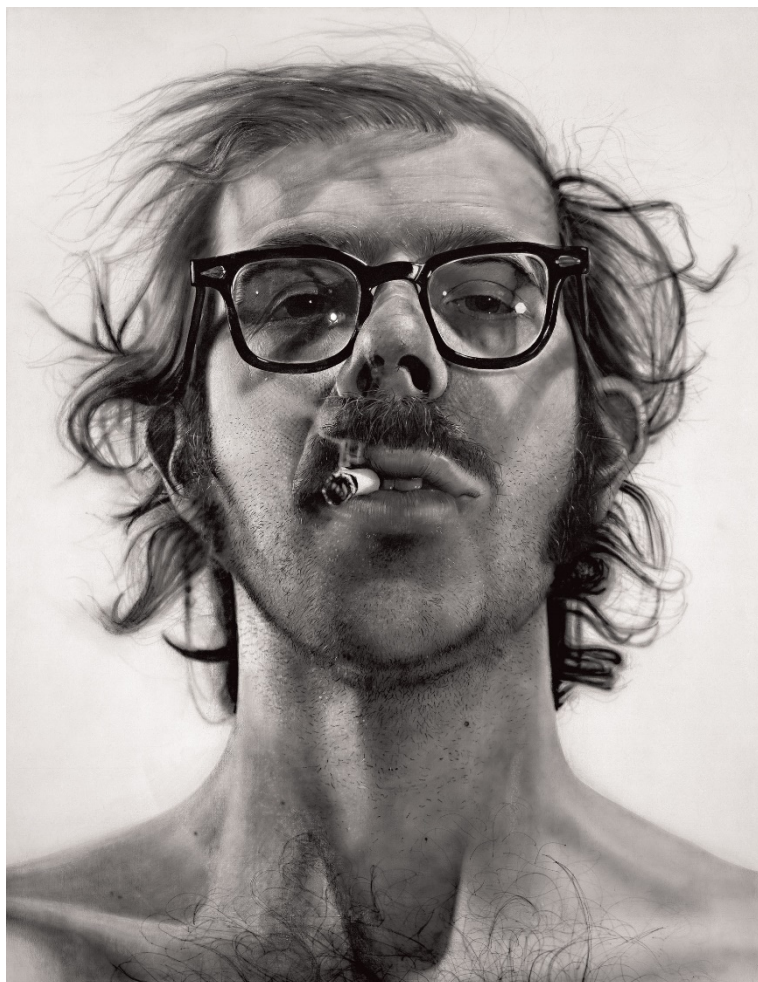
³⁹ Körösvölgyi Zoltán (2020): *Fotográfia és hit*. Punkt honlapja. Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://punkt.hu/2020/11/17/fotografia-es-hit/>

⁴⁰ Philippa Kelly (2023): *Picture this: Truth* Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://www.1854.photography/2023/03/picture-this-truth/>

⁴¹ Philippa Kelly (2023): *Picture this: Truth* Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://www.1854.photography/2023/03/picture-this-truth/> (I observed the class and made photographs throughout, sometimes asking people to stop or repeat a certain action or exercise. In this way, the photograph is an honest document of reality, a description of the surface of the world at that moment, something we might

A vizuális művészetekben hagyománya van azoknak az irányzatoknak, amelyek valóságos illúziót keltenek. A *trompe-l'œil*, nem csak egy 18. századi festészeti stílus, hanem úgy általában azokra a művekre értelmezhető, amiket kifejezetten azért alkottak, hogy a nézőt megtévezzék. Ezt a stílust el kell határolni a fotorealistikus festészettől, aminek nem célja a néző becsapása.

A hiperrealizmusban a festmények a valóság tárgyait túlságosan felnagyítva, a

7. ábra Chuck Close (1967): *Big self portrait* Letöltés dátuma: 20204.04.23.
Forrás: <http://chuckclose.com/images/work007.jpg>

szemmel nem látható részleteket is érzékeltetik. Fotók felnagyítása és aprólékos lemásolása: a természetes látás és a festői látás közti szakadékat mutatják. Szemléletmódjuk kíméletlenül precíz, szenvedélyektől mentes. A látszólag semleges objektivitás köntöse alatt szubjektív átformálásra törekednek: átdimenzionálják a valóságot. Vizuális szempontból egy hamis kép tárul elénk, miszerint a meggyőződés az, hogy a mű digitális technikával készült, pedig valóságban festett vászonkép. Ilyen példa lehet Chuck Close önarcképe is.

9. Önismeret

call truth. In another way, however, the photograph is a cipher, a physical description of a metaphysical dimension, invisible to the camera. It is a photograph of this man's faith, a spiritual experience from which the viewer is excluded, something very far from fact or objective truth.”)

Az embereknek mindig késztetésük volt arra, hogy megértsék önmagukat. A történelemben erre számos példa bizonyíték. Úgy gondolták, hogy ez a legkézenfekvőbb módja annak, hogy megtudják, hogy léteznek. Szókratész gondolata a következő: *"Önmagad megismerése a bölcsesség kezdete"*.⁴²Tehát az önismeret kulcsfontosságú ismeretünk, olyan, mint egy úttörő, aki, vagy ami, új ötleteket és gyakorlati megoldásokat vezet be. Szókratész azt is állítja, hogy:

*"mindenkinek, még a tudósoknak és a filozófusoknak is csak egyetlen módja van arra, hogy megértse a létezését és a saját természetét, és ez az önismeret. Az emberek megtanulták, hogy a túléléshez valóban meg kell ismerniük önmagukat, még a rejtélyes, ijesztő és tudattalan részeit is. Ez az önismeret segít abban, hogy kontrollálni és kezelni tudják a bennük lévő kaotikus és káros erőket."*⁴³

A posztmodern filozófiában keveset foglalkoznak az azonosító énnel, amely a múltban viszont a figyelem középpontjában állt. Inkább a társadalommal kapcsolatos dolgokat és tudattalan gondolatokat vizsgálják, amelyek mintegy háttérbe szorítják az "ént". Más megközelítésből nézve, annak megértése, hogy kik vagyunk, nagyon fontos lesz azok számára, akik esetleg nem érzik magukat a domináns kultúrához tartozónak. Sigmund Freud azt gondolta, hogy az "én" nem képezi részét annak, amiről tudatosan tudunk. Nietzsche - nek pedig egyedi nézete volt az "én"-ről. Nietzsche szerint, a modern "én" nem olyan meghatározó vagy nagy dolog, sőt úgy vélte, hogy a legfontosabb értékek elveszítik értelmüket. A filozófus a szubsztancia fogalmát a szubjektum fogalmának, következményének tekintette, nem pedig fordítva. A posztmodern filozófia szerint az embernek nincs egyetemes vagy mindenkori természete. Ezzel szemben az "én" társadalmi tényezők által alakul ki és változik. Ez azt is jelenti, hogy egy személy "identitása" különböző erők és elemek keveréke, melyeket nagymértékben befolyásolnak külső tényezők, pl a nem,

⁴² Fordítás Light and Paper (2023): *Capturing the Essence of Self The Allure of Self-Portrait Photography* Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://medium.com/full-frame/capturing-the-essence-of-self-2759b4d2b2fe> (Knowing yourself is the beginning of wisdom)

⁴³ Carl Gustav Jung mondása írásai kapcsán

a faj, a társadalmi osztály és berendezkedés. Így reálisabbnak tűnhet azt mondani, hogy több "én" van, mint egyetlen "én".

8. ábra Andy Warhol: *Self portrait in Drag* (1981) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.guggenheim.org/artwork/15490>

A művészettörténetben gyökerező önarckép új, gazdag mélységeket talál a fotográfiában, mikor már túllép a pusztán önkifejezésen, és a mély önmegértés hatásos eszközévé válik.⁴⁴ Mind Rembrandt vagy Warhol is művészetük érvényes és fontos részének tekintették az önarcképeket. A 20. század elején a hírnevükkel foglalkozó fotográfusok átvették a festőktől ezt a szokást, és az önkifejezést, önábrázolást művészetük hangsúlyos részévé tették. Ha az önarcképet az "önkifejezés" fogalmához szorosan kötjük, akkor szinte bármilyen képet az önarckép egy formájának tekinthetünk. De az önkifejezésnek efféle értelmezése nem szabad, hogy az önarcképek

kizárólagos kritériuma legyen, mert figyelembe kell venni a különböző egyéb célokat, amelyeket az önarcképek szolgálnak. Az emberek a nyelv által strukturált fogalmak alapján gondolkodnak, így a megértés általános formája a nyelven keresztül közvetített. Az önarckép bizonyos értelemben az önmegértés egy formája a festő vásznán, vagy a fotográfus lencsésén keresztül.

A 15. század vége felé a művészek egyre gyakrabban magukat kezdték ábrázolni műveikben. Ez az elmozdulás több okból is bekövetkezett, ugyanis a művész arcának pontos megörökítésére irányuló önarcképek megalkotásához síktükrökre volt szükség, amelyek a 15. századig nem voltak elérhetőek, így az önarcképek elterjedésének egyik

9. ábra Wikipedia: Rembrandt: *Önarckép 63 évesen* (1669) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_at_the_Age_of_63

⁴⁴ Wikipedia: Rembrandt: *Önarckép 63 évesen* (1669) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_at_the_Age_of_63

oka a festészetben a tükörök itáliai feltalálásához köthető.

„Az embernél nincs csodálatosabb, mondta valaki. Minthogy ember volt, kijelentése legalábbis elfogultság-gyanús. Narcissus belenézett a víztükörbe, s mert a víztükör hallgatott, ő volt kénytelen felkiáltani: „Milyen szép vagyok!” Ki szeressen bennünket, ha nem mi magunk?”⁴⁵

10. ábra Kulin Máté (2024): beLIEf

– írja Faragó Vilmos. Narcissus (Narkisszosz), a görög és római mitológia hőse volt, aki a víz fölé hajolt, melyben meglátta önmagát. Fotósorozatomban egyik képe is kapcsolódik ide, amelyben víztükörben önmagamot ábrázolom. A tükör fontos megjelenítője önmagunknak és a világnak. A monitorok, akár csak a telefon képernyője is egyfajta tükör, amin keresztül a valósághoz való viszonyunk torzítása zajlik.

“A performance-mozgalom szubjektív gondolkodó-típusát a kritikus elfordulás az ember "puszta eredménylététől", gazdasági, szcientista és technológiai normák által manipulált spontaneitásától rokonítja az egzisztencialista alapállással. A performance-művészet formai ragaszkodása a tapasztalat reális, nyitott terű és idejű folyamatjellegéhez, valamint lemondása a műalkotás zárt, autonóm műtípusáról döntően ugyanazon - az eredmény- és lezárászerű rendszergondolkodással szembeni - bizalmatlanságnak a kifejezése; ez a gondolkodás látszólag cáfolhatatlan tudományos alakban értelmezi és programozza a személyesen és spontán módon megtapasztalt életösszefüggést.”⁴⁶

– Írja Peter Gorsen.

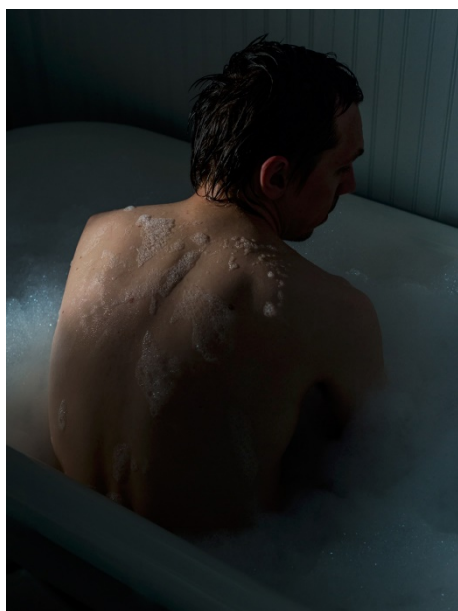
⁴⁵ Faragó Vilmos (1985): Narcissus. Filmvilág folyóirat 1985/02 58-59. old. Letöltés dátuma: 2024.04.22. Forrás: http://filmvilag.hu/xereses_frame.php?cikk_id=6205

⁴⁶ Peter Gorsen (1979): Az egzisztencializmus visszatérése a performance-művészetben Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://web.archive.org/web/20030706070857/https://artpool.hu/performance/gorsen.html>

A hetvenes-nyolcvanas években egy új, más fajta intuicionizmus és irracionálizmus felé vezető irány volt kialakulóban a performance művészetben. Peter Gorsen osztrák művészettörténész írt egy tanulmányt, melynek címe *Az egzisztencializmus visszatérése a performance-művészetben*, ebben az írásában arról is szó esik, hogy az átélt test-környezet kapcsolatok és viszonyok, s a belső tudatáramlások, amelyek tulajdonképpen már 1800-as évek végére, a századforduló óta témái az egzisztencialista filozófiának, valamint azok megjelenítési rituáléi és formái a teljességre törekedve igyekeznek meghódítani a képzőművészetet.

„A living art beleérző szerepének folytán mindinkább meghaladottá fogják nyilvánítani a hagyományos képzőművészet ábrázoló funkcióját (...) A living art "performere" a mindennapi helyzetbe való beleérzés lehetőségét kínálja fel a nézőnek - remélve, hogy ezen önábrázolás révén kommunikáció, illetve interakció jön létre.”⁴⁷

-írja Gorsen.

11. ábra Rana Young (1983): *The Rug's Topography* Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://gupmagazine.com/wp-content/uploads/2021/02/THERUGSTOPOGRAPHY-8.jpg>

Az önmeghatározás, az önismeret vagy akár az önábrázolás is kapcsolódó kérdései az én Belief című munkámnak. Az önábrázolás Gorsen szerint paradox módon a kommunikáció tárgyát és alanyát együttesen átfogó elv, amit nem szükséges ítéletszerűen megteremtünk az egyének között.

Rana Young amerikai művész, egyik művében különböző határterületeket vizsgál, melyeknek témái közé tartozik a voyeurizmus, az intimitás, és a múltbeli én és a jövőbeli én tematikái. Young a személyes identitás kérdésével foglalkozik a saját párkapcsolatán keresztül a "The Rug's Topography"⁴⁸ című fotósorozatában. A projekt mögött álló háttértörténet a

⁴⁷ Peter Gorsen (1979): *Az egzisztencializmus visszatérése a performance-művészetben* Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás:

<https://web.archive.org/web/20030706070857/https://artpool.hu/performance/gorsen.html>

⁴⁸ Rana Young (1983): *The Rug's Topography* Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás:

<https://gupmagazine.com/portfolios/the-rugs-topography/>

fotográfus hosszan tartó párkapcsolatának érzelmi élményeivel kapcsolatos, többek között olyan jeleneteket ábrázol, amikor intim partnere önmagát újra felfedezi. Az alkotó művészetének, és hétköznapijainak a része hogy párját és otthonukat fényképezi „*Ahogy romantikusan kezdtünk szétválni, aggodalmaink csak nőttek a köztünk lévő egyre nagyobb távolság hatására.*”⁴⁹ – írja a Young. A művész a nézőt beinvitálja közös világukba, hogy úgy merüljön el ebben a világban, mint egy leskelődő, és azonosuljon a feszültséggel és az „átalakulással” küzdő kapcsolat kibontakozó narratívájához. A párnak a sorozat készítése közben egy belső konfliktussal kellett szembenéznie mivel egyéniként való identifikációjuk különbözött a párkapcsolatukban betöltött szerepeiktől.⁵⁰ A képek egy része környezetének bemutatásáról és konstruált, vagy megrendezett portrékból áll, melyek ciklikus narratívát hoznak létre, ezzel Young a reflexióit rögzíti a kapcsolatuk múltjáról és jelenéről, annak körülményeiről, így a nézőnek betekintést enged a privátszférába, hogy az önfelfedezés folyamatának tanúja lehessen. Young természetesnek veszi, hogy a kapcsolatuk megváltozik:

*“Vannak, akik rendíthetetlenül ragaszkodnak egyetlen énjükhöz, mint az egyetlen szilárd épület, amelyik állva maradt az özönvíz vagy hurrikán után. Mások hagyják, hogy anyagiságuk szárnyra kapjon - mint a puha, porózus fa, amelyet az óceán hideg áramlatai sodornak, nem feltétlen azért, hogy a feledésbe merüljön, hanem inkább azért, hogy megtapasztalja a megújulást - a durva sóval való egybeolvadást, hogy a hullámverés újra formálja, és a halak hasa és a vízi állatok apró, éles fogai simogassák.”*⁵¹

– Számol be élményeiről a fotográfus. Young a transzcendencia és a megélt személyes fájdalom iránti vágy meghatározhatatlan érzelmeit dokumentálja, amelyek alig összefüggő gesztusokban játszódnak le, és melyeket apró légzési mintákon és finom pillantásokon alapuló intuíciók közvetítenek. Az állóképek csendje szinte hallható és tapintható is elnézve a képeket, Young igyekszik megragadni a változás és a gyász

⁴⁹ Rana Young (1983): The Rug’s Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás:

<https://gupmagazine.com/portfolios/the-rugs-topography/>

⁵⁰ Rana Young (1983): The Rug’s Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás:

<https://gupmagazine.com/wp-content/uploads/2021/02/THERUGSTOPOGRAPHY-8.jpg>

⁵¹Rana Young (1983): The Rug’s Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás:

<https://gupmagazine.com/portfolios/the-rugs-topography/>

szakaszában összefonódó remény és melankólia érzését, így van ez minden kapcsolatban, amikor két embernek el kell válnia a halálban vagy az életben. Young ezzel kapcsolatban a következőkkel írja le:

„Ez az a szakasz, amikor az ismeretlen jövő homályos, lágy szelei előre szippantanak, miközben a múltbeli én kötöttségei szétesnek, mint a törékeny és repedezett bőr, amely egykor rugalmas volt.”⁵²

A sorozat témája az igaz szeretet és az empátia. A jelenetek zárt ajtók mögött játszódnak, legtöbbször éjjeli órákban, hétköznapi hangulatban, melyekből érződik a személyes hangvétel. Rana arra felismerésre jut, hogy a hazugságban élés fájdalma sokkal nagyobb tud lenni, mint maga a veszteség fájdalma.

“A nemi szerepek mesterséges volta, a nyomás, hogy olyan sikereket érjünk el, amilyenek az ember szerint egy "férfinak" vagy "nőnek" kellene, és a kapcsolatokban vagy egyénekként való szerepvállalásunkban megélt kudarcok egyetemes küzdelmek. Végül is, a tömeggyártott ruhadarabok és a sablonos hajviselet alatt mindannyian csak hús-vér tökéletlen testek vagyunk, amelyek összetett elmék hordozói. Mindannyian az útjainkat keresztező identitások (férfias, nőies és a kettő közötti) értelmezési spektrumán vagyunk, amit a túlélés egy formájaként utáncunk.”⁵³

– állapítja meg Rana Young. Ezzel együtt Rana és Matty fotográfiai személyes átalakulásukat és sajátos kapcsolatukat ábrázolják, mégis egy olyan élményről számolnak be, amelyet bárki átélhet.

10. Befejezés

⁵²Rana Young (1983): The Rug's Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://gupmagazine.com/portfolios/the-rugs-topography/>

⁵³Rana Young (1983): The Rug's Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://gupmagazine.com/portfolios/the-rugs-topography/>

Fotósorozatomban az egyes képeken bemutatásra kerülnek az alapfogalomakhoz kapcsolódó jelenségek, vagy azok összességének vizuális adaptációi, asszociációi szubjektív megközelítésből. Ilyen jelenségek például az önismeret, a szembenézés, az emlékezet, a hit, vagy a hiedelmek. A hit kapaszkodót nyújt a bonyolultnak tűnő világunkban. Olyan mentális folyamat, egyetemes jelenség, amely bizonyos módon minden élőlényt érint, mivel a cselekvéshez hinni kell, annak megvalósulási lehetőségében. Ugyanakkor paradoxonnak tűnhet, hogy az empirikusan ellenőrizhető ismeretek előállításához és annak eléréséhez felmerül a hit iránti igény. A hit olyan szükséglet, amely mélyen gyökerezik az egyénben, és nem kezelhető olyan szabadon, mint azt a szabad akarat fogalma engedi. Az önismeret fejlődő és fejleszthető képesség, amely formálható önmagunk megfigyelésével és elemzésével, illetve a környezetünk felénk irányuló visszacsatolásai által kialakuló énképünk tudatosításával. Az önismereti fejlődés eredményeként létrejön a koherens énfogalom, és kialakítható a helyes önértékelés.⁵⁴ Az általam készített sorozat fényképei képzetek, nem leíró jellegűek és nem is illusztrálnak egy-egy jelenséget, csupán a gondolataim kivetítései, egyes fogalmak, jelenségek metaforaként funkcionálnak. A képek között nincsen linearitás, se hierarchia. Minden egyes elem ugyanakkora hangsúllyal rendelkezik a sorozatban. Minden egyes képet a sorozattal összefüggően is lehet elemezni, de külön-külön is jelentéssel bírnak. A sorozatom készítése során számos olyan dolog kezdett el foglalkoztatni, amely összefüggésben van azzal az alkotói szándékkal, hogy mivel lehetséges a fotográfia formanyelvi eszközeivel bemutatni ezeket a jelenségeket, vagy azok összességét. Hogyan lehetséges a képeimmel megmutatni azt, amit gondolok a választott témával kapcsolatban. Milyen képi eszközöket használjak, amelyek nem egy vallás kontra tudomány irányba terelik a sorozat útját. Nem egy összehasonlítást, hanem egy szubjektív képi kódolást alkottam egy adott jelenségre. Ezért a sorozat emberközpontú, és a képek emberi motívumokat tartalmaznak.

⁵⁴ Wikipédia: Az önismeret Letöltés Dátuma: 2024.04.13. Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Önismeret>

Bibliográfia

- Körmendi Gábor (2020): Alkotói reflexió a műtárgyrombolásról. [Szakdolgozat]
Kaposvár: Rippl-Rónai Művészeti Intézet
- Nietzsche (1878): *Emberi - túlságosan emberi* (2001), Szeged, Szukits Könyvkiadó
- Békési Sándor (2003): *A Keresztyén esztétika teológiája* (PhD-disszertáció, Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kar, Budapest)
- Ellen Langer (1978): The Mindlessness of Ostensibly Thoughtful Action: The Role of "Placebic" Information in Interpersonal Interaction *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 36, No. 6, 635-642
- Robert B. Cialdini (2009): *Hatás-A befolyásolás pszichológiája*. HVG könyvek
- M. W. Fox (1974): *Concepts in ethology: animal and human behavior*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Åsa Wikforss (2021): *Alternatív tények. A tudás és ellenségei*. Typotex, 2021 Letöltés
Dátuma: 2024.04.02. Forrás:
<https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2022-2/07-konyv-5.pdf>
- Daniel Kahneman (2013): *Gyors és lassú gondolkodás*. HVG Könyvek

Webográfia

- Bognár Benedek: Cui Prodest (2021) Letöltés Dátuma: 2024.02.16. Forrás: <https://cargocollective.com/benedekbognar/CUI-PRODEST>
- RABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news>
- Piergiorgio Caserini: We Never Stopped Believing: a Sordid Yet Plausible Theogony (2023) Letöltés Dátuma: 2024.02.29. Forrás: <https://www.c41magazine.com/we-never-stopped-believing-a-sordid-yet-plausible-theogony/>
- Szimonidesz Lajos, Zsidóság és kereszténység (Budapest, Dante Kiadás, 1927) könyvére hivatkozva írja a Wikipédia „őskeresztények” szócikke. Letöltés Dátuma: 2024.03.20 Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Őskeresztények>
- Körösvölgyi Zoltán (2020): *Fotográfia és hit*. Punkt honlapja. Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://punkt.hu/2020/11/17/fotografia-es-hit/>
- Philippa Kelly (2023): Picture this: Truth Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://www.1854.photography/2023/03/picture-this-truth/>
- Balkó Dorottya (2023): „A képek evolúciójában a fotográfia csupán egy zárójeles megjegyzés” Letöltés Dátuma: 2024.02.19. Forrás: <https://designisso.com/2023/05/16/a-kepek-evoluciojaban-a-fotografia-csupan-egy-zarajeles-megjegyzes/>
- Fordítás Michael Shermer (2010): *Az önbecsapás mögötti minta* Letöltés Dátuma: 2024.01.16. Forrás: https://www.ted.com/talks/michael_shermer_the_pattern_behind_self_deception?language=hu
- Light and Paper (2023): *Capturing the Essence of Self The Allure of Self-Portrait Photography* Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://medium.com/full-frame/capturing-the-essence-of-self-2759b4d2b2fe>
- Peter Gorsen (1979): Az egzisztencializmus visszatérése a performance-művészetben Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://web.archive.org/web/20030706070857/https://artpool.hu/performance/gorsen.html>

- Rana Young (1983): The Rug's Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://gupmagazine.com/portfolios/the-rugs-topography/>
- Wikipédia: Az önismeret Letöltés Dátuma: 2024.04.13. Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Önismeret>
- David Ulrich (): Art and self Knowledge Letöltés Dátuma: 2024.04.07. Forrás: <https://theslenderthread.org/art-and-self-knowledge/>
- Daisie Team (2023): Existentialism in Modern Art: Meaning & Significance Letöltés Dátuma: 2024.04.07. Forrás: <https://blog.daisie.com/existentialism-in-modern-art-meaning-significance/>
- Wikipedia: Illusory truth effect Letöltés Dátuma: 2024.02.22. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Illusory_truth_effect
- Rina Arya (2016): *Spirituality and Contemporary Art* Letöltés Dátuma: 2024.04.07. Forrás: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.209>
- Jennifer Whitstone (2008): Lacking control increases illusory pattern perception. Forrás: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.1159845>
- EMILY DREYFUSS (2017): Want to Make a Lie Seem True? Say It Again. And Again. And Again Forrás: <https://www.wired.com/2017/02/dont-believe-lies-just-people-repeat/>
- Faragó Vilmos (1985): Narcissus. Filmvilág folyóirat 1985/02 58-59. old. Letöltés dátuma: 2024.04.22. Forrás: http://filmvilag.hu/xereses_frame.php?cikk_id=6205

Képjegyzék

- Bognár Benedek: Cui Prodest (2021) Letöltés Dátuma: 2024.02.16. Forrás: https://payload.cargocollective.com/1/10/325797/14347553/bognar_benedek_cui_prodest_012_800.jpg
- Bognár Benedek: Cui Prodest (2021) Letöltés Dátuma: 2024.02.16. Forrás: https://payload.cargocollective.com/1/10/325797/14347553/bognar_benedek_cui_prodest_010_800.jpg
- BARABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news#gallery-2>
- BARABASI LAB: Fake News (2018) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.barabasilab.com/art/work/fake-news#gallery-4>
- Emilia Martin: The Blue Far Distance (2021) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://phmuseum.com/projects/the-blue-of-the-far-distance-1?f=f&b=aOPJ7G>
- Daniel Gebhart de Koekkoek, Feeling Feelings (Covid Cuts). Courtesy of Connected Archives. <https://www.connected-archives.com/-/galleries/photographer/daniel-gebhart-de-koekkoek/feeling-feelings-covid-cuts/-/medias/32625723-7460-47e3-8ff9-d7870a7d7cc8-feeling-feelings-covid-cuts>
- Andy Warhol: Self portrait in Drag (1981) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: <https://www.guggenheim.org/artwork/15490>
- Wikipedia: Rembrandt: Önarckép 63 évesen (1669) Letöltés Dátuma: 2024.04.15. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_at_the_Age_of_63
- Rana Young (1983): The Rug's Topography Letöltés Dátuma: 2024.03.01. Forrás: <https://gupmagazine.com/wp-content/uploads/2021/02/THERUGSTOPOGRAPHY-8.jpg>
- Chuck Close (1967): Big self portrait Letöltés dátuma: 20204.04.23. Forrás: <http://chuckclose.com/images/work007.jpg>
- Kulin Máté (2024): beLIEf

beLIEf

Vizsgamű

2024
Digitális fotográfia

BAKOS FERENC

IDEGEN SZAVAK
ÉS KIFEJEZÉSEK

ess: e
p: p
id t
offi
n. r
satum de

met,
do
e et
im
on
ea
re
elit
lla
cat
pa
est
nis
em
um,
ab
asi
unt
am
tur
tur

NYILATKOZAT

Kulin Máté (név) (hallgató Neptun azonosítója: W6V7XT) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: Kaposvár, 2024. év április hó 15 nap

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: KULIN MATE
A Hallgató Neptun kódja: W6V7XT
A dolgozat címe: beLIEF
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: MATE, RIPPL-RÓVAT MŰVÉSZETI INTÉZET
A konzulens tanszékének a neve: MÉDIA TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: BUDAPEST 2024 év ÁPRILIS hó 18 nap

Mate Máté
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.